7.3.2024

Eduskunnan Sivistysvaliokunnalle

Asia: Perusopetuksen oppilaiden kansalliset oppimistulokset PISA 2022 -tutkimuksessa; tulokset ja analyysi

Viite: Lausuntopyyntönne: Asiatunnus O 54/2023 vp

Opetusalan Ammattijärjestö OAJ kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi koskien ajankohtaisia ja koulutusjärjestelmän kannalta erittäin merkityksellisiä PISA-tutkimusten tuloksia.

Tässä lausunnossa emme pyri esittelemään tuloksia kattavasti, vaan kiinnitämme niistä huomiota oleellisina pitämiimme seikkoihin. Kokonaisuutena tuloksia on esitelty ansiokkaasti mm. lausuntopyynnön liitteenä olleessa OKM:n PISA-tiivistelmässä.

Esitämme lausunnossa myös johtopäätöksiä, joita näkemyksemme mukaan tuloksista tulisi tehdä koulutusjärjestelmälle ja sen kehittämiselle.

1 Tärkeimpiä nostoja ja yhteenvetoa PISA-tuloksista

Suomen PISA-tulokset ovat olleet laskussa aina vuodesta 2006 alkaen. Lasku on tähän asti ollut hidasta mutta jatkuvaa. Sama laskeva trendi on ollut havaittavissa PISA-tutkimusten ohella myös muissa kansainvälisissä ja kansallisissa oppimis-tulosarvioinneissa jopa tätä pidempään - koko 2000-luvun ajan. Lasku on kuitenkin viimeisimmässä PISA-tutkimuksessa jyrkentynyt huomattavasti ja etenkin lukutaidon osalta pudotus oli mittava.

On syytä huomata, että hyvin samankaltainen laskeva trendi, sekä viimeistä PISA-tutkimusta koskeva voimakas pudotus on havaittavissa yleisenä trendinä koko OECD:ssa ja niistä esimerkiksi Pohjoismaissa.

Suomessa on totuttu siihen, että jopa pitkään laskeneista tuloksistamme huolimatta olemme olleet jatkuvasti parhaita tuloksia saavuttavien maiden joukossa ja selvästi OECD-maiden keskiarvojen yläpuolella. Tämä tilanne on nyt muuttumassa ja Suomen tulokset ovat sekä osaamisen tasolla, oppilaiden tulosten hajonnalla että niiden yhteydellä oppilaiden sosioekonomiseen taustaan mitattuna vain niukalti OECD:n keskiarvojen yläpuolella. Suomen putoamista huippumaiden joukosta OECD:n keskikastiin kaikilla näillä mittareilla mitattuna voidaan pitää jo paradigman muutoksena. Tällä tasolle jämähtäessään, Suomesta ei voida enää tulevaisuudessa puhua totuttuun tapaan korkean osaamisen maana.

Aiemmin PISA-tulosten lasku on suurimmalta osalta selittynyt sillä, että heikosti menestyvien oppilaiden osuus on jatkuvasti kasvanut. Heidän heikommat tuloksensa ovat näkyneet keskiarvotuloksen laskuna, kun samaan aikaan erinomaisten osaajien

osuus on pitkään säilynyt hyvin korkealla tasolla. Tässä on kuitenkin nyt tapahtunut muutos. Heikosti menestyvien oppilaiden nopeasti kasvava osuus on yhä keskeisimpiä huolenaiheita, mutta sen ohella nyt laskua nähdään kaikilla osaamisen tasoilla. Myös parhaiden osaajien osuus laskee.

Myös tulosten eriytyminen on valitettavasti jatkanut kasvuaan ja oppilaiden tulosten hajonta on yhä kasvussa. Samoin oppilaiden sosioekonominen tausta (kodin koulutuksellinen, taloudellinen ja kulttuurinen asema) on yhä vahvemmassa yhteydessä hyvään osaamiseen. Tuloksissa on myös entistä merkittävämpiä alueellisia eroja. Etenkin isoissa kaupungeissa sijaitsevien koulujen selvästi paremmat tulokset ovat merkittävä alueellinen ero tuloksissa. On kuitenkin syytä huomata, että laskua tapahtuu Suomessa kaikkialla, kaikissa kunnissa ja kaikissa kouluissa. Koulujen väliset erot Suomen tuloksissa ovat kansainvälisen vertailun pienimmästä päästä.

Tulokset kertovat myös siitä, että opettajan antamalla tuella (oppilaiden kokemus saadusta tuesta) on erittäin vahva yhteys oppimiseen. Kuitenkin yleinen kokemus opettajalta saadusta tuesta on Suomessa nyt vähempää kuin aiemmin, mikä voi kertoa epäsuhdasta tuen tarpeen ja opettajan tuen riittävyyden välillä. Kun tuen tarpeet kasvavat, ei opettaja enää pysty näihin kaikkiin vastaamaan.

2 Millaisia johtopäätöksiä PISA-tuloksista voidaan tehdä koulutusjärjestelmää ja sen kehittämistä koskien?

Oppimistulosten lasku on jatkunut jo pitkään ja suunnan kääntäminen on ollut jo useiden hallitustenkin kärkitavoitteena koulutukseen. Valitettavasti tähänastiset korjausliikkeet eivät ole vastanneet ongelman suuruusluokkaa. Yleensä kehittämistoimenpiteet ovat olleet riittämättömästi resursoituja, jolloin ne opettajien näkökulmasta ovat lähinnä lisävaatimuksia edellisten päälle ilman onnistumisen edellytyksiä ja korvausta lisääntyvästä työmäärästä.

Voidaan kysyä, onko kriisitietoisuus oppimisen laskusta ollut riittävä, kun siihen on voitu vastata vain suppein näennäistoimin. Kun lasku on havaittavissa kaikkialla, läpi ikäluokkien, myös korjausliikkeiden on oltava kattavia ja koko ikäluokkaa koskevia.

Oppimistulokset ovat laskeneet kaikilla osaamisen tasoilla, toki heikosti menestyvien osalta vielä nopeammin ja voimakkaammin. Siksi panostukset oppimisen tukeen ovat yhä vahvasti perusteltuja, mutta niiden ohella on samanaikaisesti kyettävä vahvistamaan myös ihan kaikkien oppimista ja osaamista.

Oppilaiden osaamiserot ovat yhä suurempia (hajonta kasvaa), osaamisen yhteys sosioekonomiseen taustaan vahvistuu ja alueelliset erotkin ovat lisääntyneet. Siksi oppimisen tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta turvaavat toimet ovat jatkuvasti yhä tärkeämpiä. Esimerkiksi opetuksen laadun eriytymisen mahdollistavat normien

väljennykset voisivat tässä tilanteessa olla kohtalokkaita koulutuksellisen yhdenvertaisuuden kannalta.

Toisin kuin julkisessa keskustelussa väitetään, PISA-laskuun liittyen on olemassa paljon tutkittua tietoa. Muun muassa yleisistä oppimiseen vaikuttavista syistä on tutkimuksissa nähtävissä oppilaiden tuen tarpeen kasvu 90-luvulta alkaen, selvästi vähentynyt nuorten lukuharrastus sekä heikentyneet koulunkäyntiä tukevat asenteet (sisäinen motivaatio, oppimisen merkityksellisyys oppijalle itselleen) ja lisääntyneet koulutyötä haittaavat asenteet (esim. opitulla ei ole merkitystä).

Sen sijaan minkään yksittäisen kansallisen tai paikallisen tekijän selitysosuutta ei voida pitää kovin vahvana niin korkeisiin kuin laskeviinkaan oppimistuloksiin, onhan sama lasku nähtävissä kaikkialla, eikä edes vain Suomessa. Oppimistulosten lasku ei ole myöskään selitettävissä yksittäisillä pedagogisilla selityksillä (menetelmä w, suunnitelma x, koulurakennus y, väline z…). Tällaiset paikallisella autonomialla hyvin laajasti vaihtelevat tekijät eivät riitä selittämään koko maassa tai jopa kansainvälisesti havaittavaa laskua.

Kansallisista oppimistuloksista ei ole johdettavissa syy-seuraus-yhteyksiä yksittäisiin koulutuspoliittisiin ratkaisuihin, vaikka tällaisia teorioita paljon julkisuudessa esitetään. Sen sijaan **kansalliset oppimistulokset kuvastavat koulutuksen kattavaa** (joka kunnassa, luokkahuoneessa) **peruslaatua suhteessa maassa keskimäärin vallitsevaan toimintaympäristöön** (oppilaiden keskimääräiset valmiudet jo kouluun tultaessa → saatu varhaiskasvatus, kotitausta sekä kodin tuki koulutyölle ja koulutusasenteille, oppilaiden oppimisen tuen tarve ja hyvinvointi, oppimista tukevat harrastukset kuten lukeminen yms.).

Koska tulosten laskulle ei ole yhtä yksittäistä syytä, ei laskun korjaaminenkaan onnistu yksittäisillä kapea-alaisilla korjausliikkeillä, kuten aiemmin on yritetty. **Huomattavasti aiempaa vaativampi toimintaympäristö edellyttää koulutuksen peruslaadun vahvistamista** esimerkiksi opetuksen määrää kasvattamalla, ryhmäkokoja pienentämällä tai opettajamitoitusta ryhmässä vahvistamalla, erityisopetusta lisäämällä, opettajien osaamista vahvistamalla jne.

On myös huomattava, että PISA-tutkimuksessa 9.-luokkalaisilla nähtävä oppimistulosten lasku on nähtävissä myös jo nuorempia oppilaita koskevissa muissa oppimistulosarvioinneissa. Siksi **oppimisvalmiuksia tulisi voida tukea ja oppimisen eroja kaventaa jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa,** aina pedagogisesti laadukkaasta varhaiskasvatuksesta alkaen.

Parhaat yksityiskohtaiset oppimisen keinot ja menetelmät löydetään jatkossakin paikallisesti opettajien osaamiseen nojaten tutkimustietoa hyödyntäen. Mitään yksittäistä hopealuotia ei laskeviin oppimistuloksiin ole valtakunnallisesti löydettävissä. Kuitenkin **huomattavasti menneistä vuosista vaikeutunut toimintaympäristö on huomioitava koulutuksen järjestämisessä ja resursoinnissa, jotta opettajilla on tosiasialliset mahdollisuudet onnistua tässä**

työssään. Opetuksen resurssien reaalitaso on jämähtänyt 90-luvulle, mikä ei riitä nykyisen toimintaympäristön haasteisiin vastaamiseen.

Poliittisilta päätöksentekijöiltä odotetaan riittäviä toimintaedellytyksiä ja tukea opettajan työlle. Ensimmäinen askel on tietysti tässä oppimisen kriisissä välttää kaikkia opetukseen kohdistuvia leikkaustoimenpiteitä niin valtakunnallisesti kuin kunnissa. Lainsäädännössä ei ole myöskään varaa väljentää oppilaiden opetuksen laatua suojaavia normeja, mikä mahdollistaisi laadusta tinkimisen kuntien talousahdingon nojalla juuri niillä alueilla, joilla jo nyt oppimistulosten kertoma on huolestuttavinta.

3 Lopuksi

PISA-tulokset sekä niiden viestiä tukevat lukuisat kansainväliset ja kansalliset oppimistulostutkimukset kertovat merkittävästä oppimistulosten heikentymisestä Suomessa sekä muissa Suomen kaltaisissa maissa.

Suomi on pitkään pienenä korkean kehityksen maana nojannut vahvaan osaamiseensa. Tämä on ollut kilpailutekijämme, jonka varaan keskeiset tulevaisuuden strategiamme on rakennettu. Siksi Suomen kaltaisella maalla ei ole varaa vajota osaamiseltaan kehittyneiden maiden keskikastiin ja menettää tärkeintä kilpailuvalttiaan. Myöskään ikääntyvä väestömme ja ahdingossa oleva julkinen taloutemme eivät salli kehitystä, jossa kasvava osa väestöstä jää vaille koulutuksessa ja työelämässä vaadittavaa osaamista sekä siten mahdollisuutta täysipainoisesti osallistua yhteiskuntamme ja sen toimintojen rakentamiseen.

Opetusalan Ammattijärjestö OAJ

Nina Lahtinen
koulutuspolitiikan johtaja

Jaakko Salo
koulutuspolitiikan päällikkö